

Les dones i la revolució russa, per Soledad Bengoechea i María-Cruz Santos

Soledad Bengoechea i María-Cruz Santos, historiadores

La Rússia del segle XIX era, amb molta seguretat, un dels països més endarrerits d'Europa en tots els aspectes, social, polític i econòmic. Malgrat l'immobilisme de l'autocràcia tsarista la derrota a Crimea va fer que el tsar introdueixi petits canvis el més notable dels quals fou l'alliberament dels serfs el 1861. A la llarga aquesta decisió va donar lloc a l'emigració de bona part de la població rural a les ciutats més industrialitzades i una part notable d'aquesta emigració estava formada per dones que a la ciutat entraren contacte amb idees i reivindicacions que aviat feren seves.

Al mateix temps a les capes de població més benestants les dones anaren augmentant la seva presència en les aules accedint d'aquesta manera a una formació que els permetia entrar en contacte amb idees i corrents polítiques contràries a l'autoritarisme que al final del segle XIX es difonien per Rússia i cristal·litzaven en noves formacions i partits polítics. En tots ells trobem presència femenina des de primera hora. Nadezhda Krupskaya, més coneguda per la seva condició de dona de Lenin, fou membre de primera hora del Partit Obrer Socialdemòcrata de Rússia, es va afiliar fins i tot abans que el seu marit. Una altra gran figura feminista fou Alexandra Kollontái. Nascuda en el si d'una família acomodada (el seu pare era general de l'exèrcit), ja en la seva infància va ser testimoni del pes de les convencions socials i la discriminació cap a la dona. La seva mare es va oposar a que tingués una educació superior i al seu primer matrimoni amb Vladímir Kollontái, un estudiant d'enginyeria, pels seus orígens modestos. Quan Aleksandra va plantejar que treballaria com a professora, la seva mare també es va oposar. Tot això va consolidar la seva consciència feminista.

La majoria de les afiliades a aquests grups polítics pertanyien a les classes acomodades, però en l'últim terç del segle portà també l'augment de dones que arribaven a les ciutats a la recerca de feina. Moltes la van trobar a la indústria, especialment el tèxtil, i a la fàbrica entraven en contacte amb les activistes. La mobilització de la dona com obrera no trigà en produir-se doncs l'Alexandra Kollontái parla d'una primera vaga el 1872. Algunes assistien a classes nocturnes que militants com Krupskaya organitzaven i, tot i que el seu número no era destacat, se afiliaren a partits com els menxevics, els socialistes revolucionaris o els bolxevics. La importància del seu paper ho demostra el que Anna Boldyreva, una obrera, fos escollida per formar part del soviet de San Petersburg, un exemple que tampoc no és excepcional.

A causa de la situació econòmica, política i social que vivia el país, sotmès als rigors de la Gran Guerra, refugiats, orfes i invàlids crearen associacions per a defensar els seus interessos. Però van ser les dones i familiars femenines dels soldats, les Soldatki les que van constituir el grup més nombrós durant la guerra, sota el tsar, i també en els mesos posteriors a la revolució de febrer de 1917. Si la xifra d'homes mobilitzats va ser de 15 milions s'estima que el de Soldatki fou al voltant de 14. El que va convertir en un grup a aquestes dones va ser les seves queixes comuns, sent la més repetida la de la reivindicació de l'augment de les ajudes atorgades a les famílies dels soldats.

En mig d'aquest descontentament generalitzat les dones van decidir celebrar el seu dia, el 23 de febrer de 1917 del seu calendari, Dia Internacional de la Dona Treballadora, convocant manifestacions i mítings. A Petrograd s'esperaven protestes massives, però el que ningú no sabia era que aquest dia anava a començar una revolució.

El 47% de la classe obrera de Petrograd eren dones, sobretot perquè molts homes eren al front i elles ocupaven els seus llocs de treball. Les obreres eren majoria a la indústria tèxtil, del cuir i del cautxú, i nombroses en oficis que abans havien tingut vedats: els tramvies, les impremtes o la indústria metal·lúrgica, on hi havia unes 20.000. Les obreres havien de garantir el pa dels seus fills. I, abans d'anar

a la fàbrica, feien interminables cues (unes 40 hores setmanals) per aconseguir una mica de menjar, acampant durant la nit, en ple hivern rus. Els informes policials assenyalen que allí van aprendre “a insultar a Déu i al tsar, però més al tsar”; i alerten que: “són material inflamable que només necessita una espurna per esclatar”.

Enmig d'aquest polvorí, les obreres de les fàbriques tèxtils es van declarar en vaga. Es dirigiren principalment cap a les empreses del metall, cridant als treballadors a sumar-se. Estaven enfuriades i eren convincents: per allà on passaven tiraven pals, pedres i boles de neu contra les finestres. Aviat Petrograd va ser escenari d'una vaga general sota les consignes de “A baix la guerra!”, “Pa per als obrers!” i “A baix el tsar”. Grans manifestacions es van dirigir cap al centre de la ciutat, on la policia havia aixecat els ponts que ho separaven dels barris obrers. El riu Neva estava gelat permetent que milers de vaguistes s'atrevisssin a creuar-ho.

Després de la Revolució de Febrer, qualsevol observador podia comprovar com el tsarisme s'esfondrava, els ministres fugien i els diputats de la Duma formaven un govern provisional. Des d'abaix, naixia un altre poder, el dels soviets, consells de delegats de la classe treballadora, al que se sumaven comitès de camperols i soldats.

Mentrestant, per ordre del Govern Provisional, es creaven una sèrie d'unitats militars compostes exclusivament per dones que van constituir el denominat Batalló de la mort de Dones. La seva formació va ser un últim esforç per encoratjar als desmoralitzats soldats que lluitaven als fronts. Gairebé una quinzena d'unitats, cap més gran que un batalló, van ser reclutades durant els mesos de juny a l'agost de 1917 entre les dones que es van oferir voluntàries per prestar servei en primera línia. Fins i tot va haver-hi una unitat naval femenina creada en Oranienbaum, el Primer Destacament naval de dones, el qual estava integrat dins de la Infanteria de Marina.

No es coneix el nombre exacte d'aquestes combatents, però es barreja que va ser 5000 la xifra de les dones que servien en aquests batallons a la fi de 1917. Però solament el Primer Batalló de la mort de dones russes i el Batalló Perm van ser enviats a primera línia. Aquest fet no es produïa per primera vegada doncs a la Guerra Franco-prussiana i a la Comuna de 1871 a París ja trobem dones que lluiten a l'exèrcit i, algunes, arriben a oficials com és el cas de Marie-Antoinette Lix que arribà a lloc-tinent de les franco tiradores de Lamarche de l'exèrcit de Els Vosges

De febrer a octubre, també, quan el govern de Kerenski va il·legalitzar els bolxevics, van ser les dones les que van buscar pisos francs, van inventar codis que canviaven diàriament i continuaven treballant o fent classes nocturnes a les obreres a més de guardar en la memòria noms, adreces i contactes, tasques en les quals va destacar Nadejda Kruspaia. A l'hora que continuaven mobilitzant-se contra la guerra o aixecaven barricades quan Kornilov intenta el seu cop d'estat.

I així es va arribar a la presa del Palau d'Hivern, a la Revolució d'Octubre.

Malgrat que el Partit Bolxevic demostrà abans d'octubre de 1917 una notable disposició a incorporar dones a la direcció de comitès i com a delegades dels consells municipals i soviets, després de la revolució moltes escolliren abans la identitat col·lectiva del partit i de la política dels soviets que la del lideratge, que va romandre en mans d'homes. Al temps que a la direcció bolxevic hi va haver una escassa voluntat de reconèixer organitzacions separades i específiques de dones, és a dir, d'associacions feministes bolxevics, per la creença de que això dividiria el bolxevisme.

Drets de la dona a la Rússia socialista

Però si ens fixem en la primera Constitució de la República Soviètica, promulgada al juliol de 1918, veiem que va donar a la dona el dret al vot i a ser triada per a càrrecs públics. Poc després es va concedir el

divorci, el principi d'igualtat de salari pel mateix treball, el dret a alletar durant l'horari laboral, la prohibició del treball infantil i del treball nocturn de les dones. També es va donar pas al matrimoni civil i els fills nascuts fora del matrimoni van ser reconeguts com a legítims. Una de les majors conquestes legislatives de les dones va ser el programa de segur de maternitat dissenyat i impulsat per Alexandra Kollontai. La institució que va engegar aquestes mesures va ser el Zhenotdel, el Departament de les dones del partit bolxevic, que depenia del Comitè central. Format el 1919, estava encarregat de crear guarderies, bugaderies, menjadors col·lectius... Va tenir com a primera secretària a la revolucionària francesa Inessa Armand, i quan va morir un any després, víctima del còlera, Lenin va nomenar a Kollontai per ocupar el càrrec. Amb el Zhenotdel, a més de totes les millores abans exposades, van anant desapareixent les limitacions a la llibertat de les casades, es va donar a totes les dones el dret a ser membres dels consells rurals, caps de família, al fet que els fills il·legítims no anessin discriminats, a gaudir de les mateixes condicions que els homes en cas de divorci; també es va suprimir l'obligació de les casades de portar el cognom del marit o de viure al domicili d'aquest. I des de 1920 l'avortament i l'homosexualitat van ser legalitzats. El Zhenotdel tenia un periòdic mensual propi, Kommunistka (Dona Comunista) que el 1921 imprimia 30.000 exemplars. En el seu grup editorial es trobaven Bujarin, Armand i Kollontai. Entre els seus temes destacaven «els aspectes principals de l'emancipació femenina i si havia d'efectuar-se un canvi profund en la relació entre sexes».

Les noves lleis de la República atorgava vuit setmanes de llicència de maternitat plenament remunerades, recessos per a la lactància i instal·lacions de descans a les fàbriques, serveis mèdics gratuïts abans i després del part i bons en efectiu. El programa estava administrat per una Comissió per a la Protecció de Mares i Infants —adjunta al Comissariat de Salut— i encapçalat per una doctora bolxevic, Vera Lebedeva. Amb la seva xarxa de clíniques de maternitat, consultoris, equips d'alimentació, infermeries i residències per a mares i infants, aquest programa va ser potser la innovació més popular de totes les del règim soviètic entre les dones. No obstant això, igualtat davant la llei àdhuc no era igualtat de fet. Per a la plena emancipació de la dona era necessària una economia que la lliurés del treball domèstic i en la qual ella participés de forma igualitària a l'home. L'essència del programa bolxevic per a l'emancipació de la dona era el seu alliberament final del treball domèstic per mitjà de la socialització d'aquestes tasques. Lenin, al juliol de 1919, insistia que el paper de la dona dins de la família era la clau de la seva opressió. Arrencar a les dones de l'"esclavitud domèstica" era una de les grans tasques de la Revolució. Per això, la creació de guarderies, cases bressol, menjadors, centres d'alfabetització i altres iniciatives es veien com el camí encertat.

La revolució va deslligar una onada d'optimisme i va obrir una sèrie d'expectatives en bona part de la població. Entre els joves hi havia discussions sobre com havien de ser les relacions sexuals, la cura dels nens i la naturalesa de la família en la transició al socialisme. L'energia creativa també es va encarregar de la cultura, on les prioritats i les tasques van canviar per reflectir una idea molt estesa en aquells moments: que la família s'extingiria en poc temps. Aquesta energia en l'àmbit de les idees es van concretar en la creació de cantines públiques i llars comunitàries, institucions que es consideraven essencials per posar fi a la família nuclear. Els projectes de Kollontai arribaven a l'extrem de mantenir als fills separats dels pares i ser cuidats i educats en un centre col·lectiu. Moltes d'aquestes mesures no eren recolzades ni tan sols per les mateixes dones bolxevics i en realitat no es van portar a la pràctica. Es deia que el model de Kollontai era un model productivista poc comprensiu amb els sentiments i vincles que normalment es desenvolupa amb la maternitat i per això li va mancar acceptació.

Al febrer de 1917 les dones van iniciar la revolució i, no obstant això, en la memòria ha quedat poc reconeixement de les seves gestes. Entre els dirigents de la revolució, amb feines es recorden els noms d'Alexandra Kollontai o de Nadiezna Krupskaia, dones que van ocupar un lloc dirigent durant el procés revolucionari o al govern soviètic.

Les obreres de Petrograd van simbolitzar amb la seva acció també una ruptura amb la seva opressió específica com a dones, però els anys que seguiren a la revolució, els de la guerra civil van ser terribles,

amb costos humans i materials sense precedents. La jove Unió Soviètica va ser atacada per 14 exèrcits i va aconseguir sobreviure per la voluntat de milions d'obrers, obreres i camperols. A aquest període van seguir els durs anys de la Nova Política Econòmica (la NEP), amb un important augment de la desocupació que va afectar especialment a les dones, les primeres a ser acomiadades i les últimes a ser contractades. En el camp es van viure fams i les vídues dels soldats no aconseguien sobreviure treballant les seves terres. En aquestes condicions de ruïna econòmica i aïllament internacional de la URSS, després de la derrota de la revolució a Europa, va emergir la burocràcia estalinista com una nova casta al capdavant de l'Estat.

Cap a mitjan de la dècada de 1930, s'havia produït una reculada en la situació de les dones. Al juny de 1936, l'Estat soviètic va decretar il·legal l'avortament, com a part d'una campanya per promoure la "responsabilitat familiar". León Trotsky, un dels principals dirigents de la Revolució que havia estat expulsat del partit per Stalin, va qüestionar els arguments que esgrimia la burocràcia sobre l'avortament. Com a resposta, el 1930 es va dissoldre la secció femenina del partit, el Zhenotdel, es va penalitzar l'homosexualitat i criminalitzar la prostitució.

El destí que van córrer alguns dels legisladors russos que durant la Revolució desenvoluparen teories d'avantguarda sobre l'extinció de l'Estat i la família parla per si sol. Pashukanis i Krylenko van ser afusellats el 1937, mentre que l'autor de l'innovador Codi de 1918, Alexander Goikhbarg, va ser confinat a un psiquiàtric.

Abans de morir, el 1952, Kolontái es lamentava que la revolució havia oblidat tants noms femenins, potser perquè les principals activistes rebutjaren, o no cercaren, els llocs de direcció. Krúspaya i Inessa, per exemple, dues de les més destacades, s'estimaren més romandre com a militants de base. Inundada d'una gran tristesa Kolontái senyalava: "És impossible enumerar-les a totes, quantes d'elles romandran anònimes? Les heroïnes de la Revolució d'Octubre van ser un exèrcit, i, encara que els seus noms puguin haver passat a l'oblit, la seva abnegació viu en la mateixa victòria d'aquella revolució, en totes les conquestes i assoliments que ara gaudeixen les dones treballadores a la Unió Soviètica", escrivia abans de concloure afirmant que és "un fet clar i indisputable que, sense la participació de les dones, la Revolució d'Octubre no hauria portat la bandera vermella a la victòria".

Referències

- Foremann, A. (1979) *La femineidad como alienación: Marxismo y Psicoanálisis*. Madrid: Debate.
- Lenin, V. (1981) *El poder soviético y la situación de la mujer*. Moscú: Progreso.
- Mc Dermid, J. & Hillyar, A. (1999): *Midwives of the Revolution: female Bolsheviks and woman workers in 1917*. London: UCL Press.
- Miguel Álvarez, A. de (2001) *Alejandra Kollontai (1872-1952)*. Madrid: Ediciones del Orto.
- Porter, C. (1987) *Women in revolutionary Russia*. New York: Cambridge University Press.
- Sallés Bonastre, A. (2004) "Les dones i la revolució bolxevic", a Josep Fontana, *Història i projecte social. Reconeixement a una trajectòria*. Barcelona: Crítica, pp. 1331-1343.
- Torralba Beci, E. (1918) *Las mujeres en la revolución rusa y algunas consideraciones sobre la revolución de 1917*. Tortosa: Casa Editorial Monclús.
- Waters, E. (2002). The Modernisation of Russian Motherhood, 1917-1937, *The European Women's History Reader*, Editat per Fiona Monomery y Christine Collete. Londres: Routledge, pp., 277-288.

Williams, B. (1986). Kollontai and After: Women in the Russian Revolution. En Reynolds, Siân: *Women, State and revolution. Essays on Power and Gender in Europe sence 1789*. Sussex: Wheatsheaf Books, Ltd. pp. 6080.